

ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Лемешко Ольга Василівна

УДК 378:355:355.45(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ
ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ЛОКАЛІЗАЦІЇ НЕСТАНДАРТНИХ
СИТУАЦІЙ У ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Хмельницький – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Державна прикордонна служба України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Мальцев Андрій Юрійович**, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, кафедра управління, професор кафедри.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор **Артюшин Георгій Михайлович**, Національна академія Служби безпеки України, спеціальна кафедра №12 Навчально-наукового інституту перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів Служби Безпеки України, завідувач кафедри;

кандидат педагогічних наук, доцент **Калаур Світлана Миколаївна**, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, кафедра педагогіки та менеджменту освіти, докторант кафедри.

Захист відбудеться «15» лютого 2018 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.705.03 Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000.

Автореферат розіслано «09» січня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат педагогічних наук,
доцент

I. M. Кустовська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У нормативно-правових документах (Укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України, накази, директиви і Стратегія розвитку Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) до 2020 року), що регламентують діяльність прикордонного відомства та визначають основні завдання щодо змісту і якості професійної підготовки персоналу ДПСУ, акцентується увага на необхідності підготовки висококваліфікованих офіцерських кадрів, здатних діяти у будь-яких ситуаціях на державному кордоні (далі – ДК) та приймати обґрунтовані й ефективні рішення щодо його охорони та захисту. Це завдання стало ще більш актуальним у зв'язку з імплементацією безвізового режиму з Європейським Союзом (далі – ЄС), з початком військової агресії Російської Федерації проти України, а також виникненням нестандартних ситуацій (далі – НС) на ДК, що потребують швидкого реагування і прийняття рішень. Йдеться про спроби прориву транспортних засобів із порушниками через ДК, захоплення заручників, повідомлення про вибухові пристрої на території пунктів пропуску (далі – ППр), групові безлади та інші спроби порушити діяльність військовослужбовців ДПСУ щодо здійснення ними прикордонного контролю. Результати аналізу дій військовослужбовців у ППр через ДК свідчать, що прикордонники не завжди впевнено діють при локалізації подібних ситуацій.

Про актуальність теми свідчить також рівень її теоретичної і практичної розробленості. Результати аналізу наукових праць із питань підготовки прикордонників до професійної діяльності свідчать, що предметом вивчення вчених були різні аспекти проблеми дослідження. Так, наприклад, у працях А. Галімова, Ю. Дем'янюка, О. Діденка, Д. Іщенко, В. Мірошніченко, О. Ставицького, Д. Швеця, В. Ягупова та інших розглядаються проблеми навчання і виховання курсантів у вищих військових навчальних закладах. Теоретичні та практичні аспекти формування готовності до професійної діяльності порушували В. Балашов, О. Виноград, Г. Гребенюк, А. Кучеренко, О. Луцький, О. Парубок, В. Чернявський, В. Чупира. Дослідженням психологічних аспектів підготовки до майбутньої професійної діяльності в екстремальних умовах займалися О. Волобуєва, Т. Матієнко, О. Михайлишин, В. Пліско, Є. Потапчук, М. Савчин, С. Яремчук, Т. Яценко. Вагомий внесок у розроблення педагогічних засад формування і розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців у контексті теми дослідження зробили С. Морозов, О. Торічний, М. Фіцула. Проте безпосередньо проблема формування професійної готовності курсантів до локалізації НС у ППр через ДК ще не була предметом наукових досліджень. Потребують вирішення питання уточнення сутності і змісту базових понять дослідження, обґрунтування педагогічних умов та розроблення моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК, а також підготовки методичних рекомендацій науково-педагогічному складу щодо формування зазначеної готовності.

Посилюють актуальність теми результати аналізу професійної підготовки прикордонників. Так, у відгуках на випускників Національної академії

Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (далі – НАДПСУ) та у службових характеристиках на них з місць проходження служби зазначається, що офіцерам не завжди вистачає знань, умінь, навичок і практичного досвіду локалізувати НС. Окрім невпевнених дій прикордонників у таких ситуаціях на якість виконання професійних функцій негативно впливають екстремальні умови прикордонної служби, які характеризуються високим рівнем відповідальності офіцерів ДПСУ й обмеженням часу на прийняття рішень під час виникнення НС. Це висуває особливі вимоги до фахівців ДПСУ, які спонукають їх постійно підтримувати й підвищувати рівень професійної готовності.

Про актуальність теми дослідження свідчать також і суперечності, які помітні у процесі професійної підготовки курсантів і негативно позначаються на результативності освітнього процесу, а саме: між вимогою суспільства щодо належної охорони ДК України в сучасних умовах і недостатнім рівнем готовності офіцерів-прикордонників до цього; між необхідністю цілеспрямованого формування професійної готовності курсантів до локалізації НС у ППр через ДК і невідповідністю методичної бази для її формування; між об'єктивною потребою вдосконалення процесу формування професійної готовності курсантів до локалізації НС в ППр через ДК і недостатньою готовністю науково-педагогічного складу до цього.

Отже, актуальність теми, практичне значення вирішення наукового завдання, недостатня теоретична і методична розробленість, а також необхідність подолання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження «Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукової і науково-технічної діяльності НАДПСУ у межах науково-дослідних робіт: «Служба прикордонних нарядів у ППр через ДК» (шифр № 216-0165 I), де роль автора полягає в теоретичному обґрунтуванні видів НС у ППр через ДК і розробці дій прикордонних нарядів при виникненні нестандартних та конфліктних ситуацій у ППр через ДК; «Теоретичні основи формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК» (№ 217-0005 I), де роль здобувача полягає у визначенні сутності, змісту, структури, критеріїв і рівнів сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК.

Тему дисертації затверджено вченою радою НАДПСУ (протокол № 4 від 19.11.2015 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 15.12.2015 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. З'ясувати стан розробленості проблеми дослідження у педагогічній теорії та практиці, визначити сутність, зміст і структуру професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК.

2. Визначити критерії та показники професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК, а також охарактеризувати рівні її сформованості.

3. Обґрунтувати педагогічні умови і розробити модель формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК.

4. Експериментально перевірити педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК.

5. Розробити методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників ДПСУ.

Предмет дослідження – педагогічні умови і модель формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон.

Гіпотезою дослідження є припущення про те, що формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК буде більш результативним за умов: розвитку мотивації до вивчення алгоритму дій посадових осіб в ППр при локалізації НС; збагачення змісту навчальних дисциплін прикладами НС з урахуванням системного аналізу обстановки на ДК; використання активних методів у навчанні курсантів приймати рішення для локалізації НС; розширення практико-орієнтованої навчальної діяльності курсантів та розвитку культури спілкування з іноземними громадянами.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань було використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: *теоретичні* (порівняння, аналіз і узагальнення даних наукових джерел, нормативних документів – для визначення теоретичних основ вирішення проблеми дослідження, уточнення сутності й змісту основних понять дослідження, узагальнення досвіду підготовки офіцерів-прикордонників; синтез, класифікація, систематизація – для визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості професійної готовності курсантів до локалізації НС у ППр через ДК та обґрунтування педагогічних умов її формування; моделювання – для розробки моделі формування професійної готовності курсантів до локалізації НС у ППр); *емпіричні* (спостереження, анкетування, інтерв'ювання, бесіди, дидактичне тестування, усне і письмове опитування, метод експертних оцінок – для визначення стану сформованості професійної готовності курсантів до локалізації НС у ППр; педагогічне спостереження за професійною діяльністю науково-педагогічного складу та навчальною діяльністю курсантів – для

визначення педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) – для перевірки результативності обґрунтованих педагогічних умов); *математичні* (статистичний критерій Колмогорова-Смірнова – для виявлення відмінностей у розподілі емпіричних рядів, порівняння вибірки, які мають альтернативні ознаки, а також оцінювання вірогідності кореляції між цими ознаками).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше: обґрунтовано педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК (розвиток мотивації до вивчення алгоритму дій посадових осіб в ППр при локалізації НС; збагачення змісту навчальних дисциплін прикладами НС з урахуванням системного аналізу обстановки на ДК; використання активних методів у навчанні курсантів приймати рішення для локалізації НС; розширення практико-орієнтованої навчальної діяльності курсантів та розвиток культури спілкування з іноземними громадянами); розроблено модель формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК, що містить три блоки: концептуальний, організаційно-методичний і результативно-оцінний;

удосконалено критерії сформованості професійної готовності до локалізації НС у ППр (особистісно-мотиваційний, когнітивно-інформаційний, діяльнісно-результативний) завдяки визначенню показників, що дозволяють охарактеризувати її рівні (низький, середній, високий); структуру професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр (особистісний, когнітивний, діяльнісний компоненти) з урахуванням особливостей і змісту професійної діяльності в сучасних воєнно-політичних умовах;

набуло подальшого розвитку визначення сутності поняття «професійна готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон» як сукупності якостей, фахових знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективну професійну діяльність в умовах раптової зміни обстановки в ППр через ДК, які характеризуються порушеннями законодавства та можуть призвести до людських і матеріальних втрат.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у включенні до змістових блоків робочих програм навчальних дисциплін «Здійснення прикордонного контролю», «Вогнева підготовка, особиста безпека та застосування сили» та «Іноземна мова за професійним спрямуванням» видів занять, які передбачають поглиблене формування у курсантів професійної готовності до локалізації НС у ППр. Розроблено методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК та навчальний посібник «Реферування текстів за фахом: Англійська мова». Розроблено сценарії рольових ігор з навчальної дисципліни «Організація прикордонного контролю» з тем «Дії персоналу ДПСУ під час спілкування з

особами, які перетинають ДК України» та «Прикордонний контроль у пунктах пропуску для автомобільного сполучення» для відпрацювання алгоритму дій при локалізації НС у ППр через ДК.

Основні результати дослідження впроваджено в процес професійної підготовки персоналу Південного регіонального управління ДПСУ (акт реалізації № 17/9942 від 03.12.2016 р.), в оперативно-службову діяльність і роботу з особовим складом Одеського прикордонного загону Південного регіонального управління ДПСУ (акт реалізації від 02.11.2016 р.) та освітній процес НАДПСУ (акт реалізації від 16.06.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі подані в дисертації наукові результати отримано автором самостійно. У роботі [1], написаній у співавторстві з Л. Рабійчук, Д. Таушаном та ін., особисто здобувачу належить розробка тем «Контрабанда наркотиків і товарів через ДК», «Технологія прикордонного контролю в автомобільному ППр» і «Технологія прикордонного контролю на залізничному ППр».

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та результати дослідження доповідались та обговорювались на науково-практичних, науково-технічних та методичних конференціях: *міжнародних* – «Загальні аспекти інноваційного розвитку освітньої галузі в контексті міжнародного співробітництва України. General Aspects of Innovation Development of Education in the Context of International Cooperation of Ukraine» (Миколаїв, 2016 р.), «Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ» (Львів, 2016, 2017 рр.), «Актуальные проблемы обеспечения пограничной безопасности» (Минск, 2017 г.); *всеукраїнських* – «Спільні дії військових формувань держави: проблеми та перспективи» (Одеса, 2015 р.), «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України» (Хмельницький, 2016 р.); *міжвідомчих* – «Підготовка військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України: стан, проблемні питання та перспективи вдосконалення» (Київ, 2015 р.), «Роль та місце Державної прикордонної служби у становленні України як незалежної держави» (Хмельницький, 2016 р.), «Наукове забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України» (Харків, 2017 р.); *внутрішньовузівській* – «Міжнародний досвід навчального процесу у Сполучених Штатах Америки, країнах Європейського Союзу та Східного партнерства: правовий аспект» (Хмельницький, 2017 р.).

Публікації. Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано у 23 наукових публікаціях, із них 1 навчальний посібник, 12 наукових статей – у фахових виданнях України та іноземних держав у галузі педагогіки, 10 публікацій – у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 225 найменувань, та 16 додатків на 69 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 295 сторінок. Обсяг основного тексту складає 183 сторінки і містить 2 рисунки на 2 сторінках та 5 таблиць на 5 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі – «Теоретичні засади формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон» – висвітлено результати аналізу наукових джерел із проблеми дослідження у вітчизняних і зарубіжних працях, визначено сутність понять «локалізація», «нестандартна ситуація», проаналізовано наукові підходи до визначення професійної готовності (далі – ПГ), розкрито сутність поняття «професійна готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон», подано структуру такої ПГ й особливості змісту.

На основі аналізу нормативно-правових документів та особливостей професійної діяльності офіцерів-прикордонників у ППр через ДК встановлено, що зміст підготовки офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК обумовлено специфікою завдань оперативно-службової діяльності (далі – ОСД). Він охоплює сукупність теоретичних знань і вмінь щодо підтримання ППр через ДК у постійній готовності до дій, керування силами й засобами при виконанні поставлених завдань та організації прикордонного контролю у разі ускладнення воєнно-політичної обстановки.

З'ясовано, що ПГ курсантів до локалізації НС у ППр через ДК сприяє успішній адаптації їх до служби в підрозділах ДПСУ та є передумовою якісного виконання службових обов'язків з охорони ДК.

У результаті вивчення нормативно-правових документів з організації ОСД персоналу ДПСУ встановлено, що сформованість ПГ до локалізації НС у ППр через ДК є важливим чинником ефективного виконання офіцерами завдань професійної діяльності. З'ясовано, що *професійна готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон* – це сукупність якостей, фахових знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективну професійну діяльність в умовах раптової зміни обстановки в ППр через ДК, які характеризуються порушеннями законодавства та можуть призвести до людських і матеріальних втрат. За результатами аналізу наукових джерел з проблеми дослідження, а також змісту освітньо-професійних програм підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників з'ясовано, що структуру професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК становить єдність трьох компонентів: *особистісного, когнітивного та діяльнісного*.

Результати аналізу наукових джерел та емпіричного досвіду дозволили зробити висновок, що залежно від впливу на стабільність функціонування ППр нестандартні ситуації поділяються на такі категорії: ті, що не впливають на стабільність функціонування ППр (пропуск здійснюється); які впливають на стабільність функціонування ППр (пропуск може уповільнюватися або частково припинятися); дестабілізують функціонування ППр (унеможливають пропуск і він припиняється). Також НС класифікують за: відношенням до ДК (з порушенням ДК і без); місцем виникнення (на території України або суміжної держави); складом учасників (державні і недержавні формування; законно створені формування; незаконні формування; громадяни

України; іноземці; військовослужбовці; цивільне населення; біженці; змішані групи); масштабом виникнення (на ділянці прикордонного загону; на ділянці відділу прикордонної служби (далі – ВПС); на ділянці регіонального управління).

У **другому розділі** – «Науково-методичні засади формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон» – розкрито методику виконання дослідження, критерії, показники та рівні сформованості цього особистісного утворення, подано результати діагностики стану сформованості ПГ курсантів до локалізації НС у ППр через ДК, розроблено модель формування ПГ в умовах фахової підготовки, обґрунтовано педагогічні умови формування, за яких цей процес відбуватиметься більш результативно.

Ураховуючи наукові праці вчених (Г. Болтунова, О. Діденка, О. Луцького, М. Трухан), а також розроблену структуру ПГ до локалізації НС у ППр через ДК визначено три *критерії* її сформованості: особистісно-мотиваційний, когнітивно-інформаційний і діяльнісно-результативний. Зазначені критерії сформованості ПГ курсантів до локалізації НС у ППр через ДК виявляються у відповідних показниках, що дозволяють визначити стан сформованості відповідної якості й об'єктивно оцінити результативність педагогічного експерименту. *Особистісно-мотиваційний критерій* характеризують такі показники як розуміння важливості ПГ до локалізації НС у ППр через ДК; зацікавленість у набутті знань про особливості локалізації НС у ППр через ДК; професійно важливі якості, необхідні для локалізації НС у ППр тощо. Показниками *когнітивно-інформаційного критерію* є: розуміння особливостей локалізації НС у ППр через ДК; уявлення про теорію і практику локалізації НС у ППр через ДК; знання правил, процедур і заходів фізичного впливу при локалізації НС у ППр через ДК відповідно до чинного законодавства та відомчих інструкцій тощо. *Діяльнісно-результативний критерій* розкривають такі показники: уміння швидко оцінювати рівень небезпеки ситуації, реагувати на неї та приймати правильні рішення щодо її локалізації; уміння застосовувати заходи фізичного впливу (зброю); здатність здійснювати комунікацію під час виникнення НС у ППр через ДК тощо. З урахуванням характеру професійної діяльності офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК визначено, що сформованість ПГ курсантів до локалізації НС у ППр через ДК може виявлятися на високому, середньому та низькому рівнях.

Визначення діагностичного апарату дозволило в травні-червні 2014 року провести констатувальний етап експерименту, у якому взяли участь 194 курсанти 4-го курсу НАДПСУ. На цьому етапі було передбачено: визначити стан сформованості ПГ майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК; провести анкетування курсантів для встановлення їхнього розуміння поняття «професійна готовність до локалізації НС у ППр через ДК»; визначити ставлення курсантів до цього; апробувати методику діагностування за визначеними критеріями сформованості ПГ курсантів до локалізації НС у ППр через ДК. З цією метою було використано

методи тестування та комплексні завдання, розроблено матеріали анкетних опитувань. Результати констатувального етапу, отримані за допомогою опитування, спостереження, анкетування, бесід із курсантами та викладачами, а також перевірки практичних дій надали можливість зробити висновок, що високий рівень сформованості ПГ до локалізації НС у ППр через ДК є характерним лише для 25 (13,06 %) опитаних курсантів. Переважна більшість курсантів має середній 105 (53,95 %) та низький 64 (32,99 %) рівні ПГ.

Результати аналізу наукових праць О. Бикової, Т. Брик, О. Луцького, В. Мешалкіної, С. Полторака, М. Тарнавського, а також урахування вимог нормативно-правових документів, у яких викладено вимоги до професійних якостей, дали можливість визначити такі *педагогічні умови формування ПГ майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК*: розвиток мотивації до вивчення алгоритму дій посадових осіб в ППр при локалізації НС; збагачення змісту навчальних дисциплін прикладами НС з урахуванням системного аналізу обстановки на ДК; використання активних методів у навчанні курсантів приймати рішення для локалізації НС; розширення практико-орієнтованої навчальної діяльності курсантів та розвиток культури спілкування з іноземними громадянами.

З метою відображення цілісного бачення процесу формування у курсантів ПГ до локалізації НС у ППр через ДК було розроблено відповідну модель (рисунок 1). Ефективність функціонування моделі залежить від педагогічних умов і цілісності змісту, форм і методів, спрямованих на формування ПГ до локалізації НС у ППр через ДК.

У **третьому розділі** – «Експериментальна перевірка дієвості моделі та педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон» – охарактеризовано педагогічний експеримент, подано його результати, а також запропоновано методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування ПГ майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК.

Для експериментальної перевірки педагогічних умов і моделі формування ПГ майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК було проведено формувальний етап експерименту, в якому взяли участь 162 курсанти. Формувальний етап педагогічного експерименту тривав з вересня 2015 р. до червня 2016 р. На початку було здійснено вхідний контроль для визначення стану сформованості ПГ до локалізації НС у ППр через ДК і поділено учасників на експериментальну групу (далі – ЕГ) у складі 79 курсантів та контрольну групу (далі – КГ) у складі 83 курсантів.

Формувальний етап педагогічного експерименту передбачав упровадження педагогічних умов формування ПГ майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК. Зокрема, відповідно до першої педагогічної умови – *розвитку мотивації до вивчення алгоритму дій посадових осіб в ППр при локалізації НС* – було внесено доповнення до навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни «Організація прикордонного контролю».

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ БЛОК

Рисунок 1 – Модель формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон

При цьому приділено увагу формуванню у курсантів цілісного уявлення про майбутню професійну діяльність, навичок правильно організовувати практичну діяльність, уміти співвідносити свої особистісні якості з вимогами ОСД, цілеспрямовано досягати поставленої мети. Викладачі використовували різні прийоми емоційного стимулювання (демонстрували суспільну важливість діяльності прикордонників; створювали атмосферу відкритості і рівноправності; логічно поєднували і системно використовували різні форми, методи, способи, дидактичні прийоми тощо). Для підвищення пізнавального інтересу курсантів до локалізації НС у ППр через ДК на заняттях з «Організації прикордонного контролю» курсанти готували презентації про методи локалізації НС, приклади яких брали з новин, газет, Інтернету. Презентаційний матеріал містив інформацію про позитивні та негативні дії прикордонників при локалізації НС (використовували метод проектів, слайди, відеосюжети).

Вивчення тем «Прикордонні відомства країн світу» і «Військові операції» з дисципліни «Іноземна мова» сприяло ознайомленню курсантів із відомостями про завдання, особливості виконання завдань із захисту ДК прикордонниками різних країн, про чинники незаконної міграції в світі. Матеріал викладався іноземною мовою, що мотивувало курсантів до самовдосконалення.

Для збагачення змісту навчальних дисциплін прикладами НС з урахуванням системного аналізу обстановки на ДК використовувалися найбільш дієві дидактичні прийоми набуття курсантами нових знань і поглиблення вже набутих, формування необхідних професійних умінь та навичок. Науково-методичне забезпечення процесу формування ПГ до локалізації НС у ППр через ДК включало: доповнену робочу програму з відповідних навчальних дисциплін, де зацентровано увагу на питаннях, що стосуються особливостей локалізації НС у ППр через ДК; перелік педагогічних дій і заходів щодо формування у курсантів умінь і навичок; засоби навчання (проблемні управлінські ситуації, ділові ігри, онлайн-трансляція з ППр з подальшим аналізом) і рекомендації зі створення й залучення курсантів до вирішення професійно орієнтованих проблемних ситуацій для використання їх на заняттях. У практичному аспекті розроблено та апробовано тему «Особливості організації прикордонного контролю на ділянці ВПС у разі ускладнення воєнно-політичної обстановки», яка складалася з 34 занять, кожне з яких передбачало практично-орієнтовані вправи, ділові ігри, обговорення НС.

Для забезпечення практичної спрямованості формування у майбутніх офіцерів-прикордонників ПГ до локалізації НС у ППр через ДК формувались уміння практично діяти у конкретних ситуаціях. При цьому майбутнім офіцерам доводилося, що одного правильного алгоритму дій не може бути, їм пояснювали можливість багатоваріантності рішень та недоцільності стандартних способів мислення. Такий підхід дозволяв курсантам розробити свій алгоритм дій та формував у них здатність творчо вирішувати НС.

Вивчаючи навчальну дисципліну «Вогнева підготовка, особиста безпека та застосування сили», зокрема тему «Безпека та виживання персоналу ДПСУ під час охорони ДК», курсанти засвоювали культуру поведіння зі зброєю, застосування засобів активної оборони під час локалізації НС та самозахисті.

Під час проведення рольової гри «Справа про адміністративне правопорушення» з дисципліни «Адміністративна відповідальність» курсанти самостійно склали справи про адміністративне правопорушення та відпрацьовували дії посадових осіб ДПСУ у разі непокори громадян і виявлення заборонених предметів.

Використання активних методів у навчанні курсантів приймати рішення для локалізації НС передбачало застосування імітаційних активних методів навчання – аналізу конкретних ситуацій, виконання завдань із локалізації НС у ППр через ДК, рольових ігор, спрямованих на розвиток професійного мислення курсантів, відпрацювання вмінь приймати рішення з локалізації НС у ППр через ДК. Основну увагу було зосереджено на інтенсифікації інтелектуальної роботи курсантів, змагальному характері при виконанні завдань, різноманітності видів і змісту пізнавальної діяльності, постійному самоаналізі курсантами своїх рішень. При цьому було дотримано вимог системного підходу та специфіки вирішення НС, а також поступового зростання складності завдань – від репродуктивних до творчих. Було враховано, що система завдань допоможе курсантам сформулювати уявлення про загальні способи вирішення НС, сприятиме диференціації та індивідуалізації навчання.

Під час рольових ігор було відпрацьовано алгоритм дій з організації повсякденної діяльності ППр і при локалізації НС. Ця діяльність відтворювала послідовність дій професійної діяльності офіцера-прикордонника шляхом колективного вирішення завдання для досягнення спільного результату.

Розширення практико-орієнтованої навчальної діяльності курсантів та розвиток культури спілкування з іноземними громадянами було реалізовано під час стажування курсантів з метою закріплення одержаних знань, умінь і навичок з проблем локалізації НС у ППр через ДК та набуття практичних навичок виконання професійних обов'язків. Кожний курсант перед стажуванням одержав індивідуальне завдання, у якому було передбачено його роботу щодо спостереження й аналізу складової частини діяльності старшого зміни з локалізації НС. Після стажування курсанти оформили результати роботи у вигляді звіту, де висвітлили хід виконання завдань і плану стажування щодо аналізу діяльності з локалізації НС у ППр через ДК. Отримані результати розкрили позитивні та негативні сторони стажування. Під час захисту звіту викладачі оцінили рівень знання обов'язків прикордонних нарядів (далі – п/н), порядок організації підготовки зміни п/н до служби та дій у разі зміни обстановки, сформованість умінь оцінювати обстановку, приймати рішення, організовувати виконання завдань підпорядкованим персоналом.

Розвитку культури спілкування з іноземцями сприяли завдання щодо взаємодії прикордонників під час локалізації НС у ППр через ДК, а також вирішення різних комунікативних ситуацій під час ОСД. Це дозволяло відстежувати використання курсантами мовних засобів, їх презентацію, мовленнєві вміння, застосування стратегії й тактики спілкування при організації прикордонного контролю, під час спілкування з іноземцями, тощо. Важливим також було засвоєння комунікативних правил іншомовного спілкування. Тому під час вивчення дисципліни «Іноземна мова» проводилися

практичні заняття, на яких курсанти вчили мовні кліше та спеціальні запитання для проведення інтерв'ювання іноземців, здійснювали реферативний переклад статей професійного спрямування. Курсанти самостійно складали діалоги та розігрували їх, використовували наочні матеріали (паспорти для виїзду за кордон, листи запрошення, доручення, генеральні декларації, крулики тощо).

Після завершення формувального етапу педагогічного експерименту було проведено повторний вимір сформованості у курсантів КГ і ЕГ ПГ до локалізації НС у ППр через ДК, результати якого подано в таблиці 1.

Таблиця 1 – Динаміка формування професійної готовності в майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон, n = 162

Рівні ПГ до локалізації нестандартних ситуацій у ППр через ДК	На початок експерименту				Наприкінці експерименту			
	КГ, n = 79		ЕГ, n = 83		КГ, n = 79		ЕГ, n = 83	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Низький	44	55,7	45	54,22	29	36,71	5	6,02
Середній	28	35,44	30	36,14	42	53,17	54	65,06
Високий	7	8,86	8	9,64	8	10,12	24	28,92

Відповідно до даних таблиці 1, високий рівень ПГ до локалізації НС у ППр через ДК мають 28,92 % курсантів ЕГ, що на 19,28 % більше, ніж до експерименту; середній – 65,06 % (на 28,92 % більше, ніж до експерименту), низький – 6,02 % (на 48,2 % менше, ніж до експерименту). У КГ сформованість ПГ до локалізації НС у ППр через ДК є такою: високий рівень мають 10,12 % курсантів, що на 1,26 % більше, ніж до експерименту, середній – 53,17 % (на 16,73 % більше, ніж до експерименту), низький – 36,71 % (на 18,99 % менше, ніж до експерименту).

Статистичну значущість виявлених у результаті аналізу змін у рівнях сформованості ПГ до локалізації НС у ППр через ДК підтверджено відповідною математичною обробкою отриманих даних за допомогою критерію Колгоморова-Смірнова. Відмінності у розподілах курсантів ЕГ і КГ за рівнями сформованості ПГ курсантів до локалізації НС у ППр через ДК підтверджено на рівні значущості $p \leq 0,05$, що свідчить про достовірність припущення щодо можливості цілеспрямованого формування ПГ майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК шляхом упровадження в їх підготовку обґрунтованих педагогічних умов і моделі.

За результатами експериментальної роботи розроблено методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування ПГ майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК. Рекомендується використання системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та контекстного підходів, а також дотримання загальнодидактичних принципів навчання. Необхідно забезпечувати у курсантів високий рівень мотивації до засвоєння знань про особливості локалізації НС у ППр через ДК; доцільно використовувати такі методи навчання, що дозволяють відпрацьовувати алгоритм дій при локалізації НС у ППр через ДК; розглядати НС у ППр через ДК *методом аналізу конкретних ситуацій*; використовувати професійні

завдання та *ділові ігри* для формування компетенцій з прийняття рішень з локалізації НС; поглиблювати та закріплювати в курсантів теоретичні знання з локалізації НС у ППр через ДК під час стажування; розвивати *іншомовну комунікативну компетенцію* для вирішення НС вербальним шляхом.

ВИСНОВКИ

У дослідженні подано теоретико-методичне обґрунтування і результати експериментальної перевірки педагогічних умов і моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК.

1. Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК є важливим компонентом їхньої фахової підготовки до виконання ними завдань ОСД.

Професійна готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК – це сукупність якостей, фахових знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективну професійну діяльність в умовах раптової зміни обстановки в ППр через ДК, які характеризуються порушеннями законодавства та можуть призвести до людських і матеріальних втрат.

Структуру цієї готовності становить єдність трьох компонентів: особистісного (визначає мету, характер діяльності офіцера-прикордонника та охоплює систему мотивів, інтересів, пов'язаних зі сферою діяльності офіцера-прикордонника з локалізації НС у ППр через ДК), когнітивного (система знань про класифікацію НС, організацію та проведення локалізації НС у ППр через ДК; принципи, способи і порядок організації діяльності під час загострення воєнно-політичної обстановки; правила та процедури застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї відповідно до чинного законодавства і відомчих інструкцій) та діяльнісного (уміння швидко оцінювати рівень небезпеки ситуації, реагувати на неї та приймати правильні рішення щодо локалізації НС у ППр через ДК із застосуванням заходів фізичного впливу до порушників ДК з метою припинення правопорушення та їх затримання; для захисту громадян (самозахисту) від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю тощо).

2. Сформованість у курсантів професійної готовності до локалізації НС у ППр через ДК слід оцінювати за трьома критеріями: *особистісно-мотиваційним* (розуміння важливості професійної готовності до локалізації НС у ППр через ДК; зацікавленість у набутті знань про особливості локалізації НС у ППр через ДК; професійно важливі якості, необхідні для локалізації НС у ППр тощо), *когнітивно-інформаційним* (розуміння особливостей локалізації НС у ППр через ДК; уявлення про теорію і практику локалізації НС у ППр через ДК; знання правил, процедур і заходів фізичного впливу при локалізації НС у ППр через ДК відповідно до чинного законодавства та відомчих інструкцій тощо) і *діяльно-результативним* (уміння швидко оцінювати рівень небезпеки ситуації, реагувати на неї та приймати правильні рішення щодо її локалізації; уміння застосовувати заходи фізичного впливу (зброю); здатність здійснювати комунікацію під час виникнення НС у ППр через ДК тощо).

Показниками цих критеріїв є індикатори, які діагностуються та дозволяють отримати кількісні параметри щодо сформованості професійно важливих якостей, знань, умінь і навичок – складників професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК. Залежно від їх сформованості професійна готовність до локалізації НС у ППр через ДК може виявлятися на низькому (1 бал), середньому (2 бали) та високому (3 бали) рівнях.

3. Для результативного формування в майбутніх офіцерів-прикордонників професійної готовності до локалізації НС у ППр через ДК важливе значення мають такі педагогічні умови: розвиток мотивації до вивчення алгоритму дій посадових осіб в ППр при локалізації НС (демонстрація суспільної важливості діяльності прикордонників; стимулювання курсантів на прикладі позитивних дій прикордонників на ДК до самостійного планування майбутньої професійної діяльності на основі цілей і перспектив); збагачення змісту навчальних дисциплін прикладами НС з урахуванням системного аналізу обстановки на ДК (доповнення програми з відповідних навчальних дисциплін, де зацентровано увагу на питаннях, що стосуються особливостей локалізації НС у ППр через ДК); використання активних методів у навчанні курсантів приймати рішення для локалізації НС (застосування імітаційних активних методів навчання – аналізу конкретних ситуацій, виконання завдань із локалізації НС у ППр через ДК, ділових і рольових ігор, спрямованих на розвиток професійного мислення курсантів, відпрацювання вмінь приймати рішення з локалізації НС у ППр через ДК); розширення практико-орієнтованої навчальної діяльності курсантів та розвиток культури спілкування з іноземними громадянами (закріплення одержаних знань, умінь і навичок, отриманих при вивченні теоретичного матеріалу з проблем локалізації НС у ППр через ДК, а також набуття практичних навичок виконання професійних обов'язків).

Системне й комплексне впровадження зазначених педагогічних умов забезпечує модель формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК, що містить концептуальний, організаційно-методичний і результативно-оцінний блоки, які в сукупності відображають особливості формування професійної готовності. Модель передбачає організацію педагогічних дій упродовж трьох етапів: мотиваційно-пізнавального, організаційно-діяльнісного й аналітично-оцінного.

4. Динаміка рівнів сформованості професійної готовності до локалізації НС в ППр через ДК у курсантів ЕГ підтвердила дієвість запропонованих педагогічних умов та ефективність розробленої моделі. За результатами проведеного формувального експерименту виявлено статистично значущі зміни в рівнях сформованості професійної готовності до локалізації НС в ППр через ДК у курсантів ЕГ: високий рівень готовності до локалізації НС у ППр через ДК мають 28,92 % курсантів ЕГ, що на 19,28 % більше, ніж до експерименту; середній – 65,06 % (на 28,92 % більше, ніж до експерименту), низький – 6,02 % (на 48,2 % менше, ніж до експерименту). У КГ сформованість готовності до локалізації НС у ППр через ДК є такою: високий рівень мають 10,12 %

курсантів, що на 1,26 % більше, ніж до експерименту, середній – 53,17 % (на 16,73 % більше, ніж до експерименту), низький – 36,71 % (на 18,99 % менше, ніж до експерименту). Відповідна математична обробка результатів формувального етапу експерименту підтвердила гіпотезу дослідження.

5. Для формування професійної готовності до локалізації НС у ППр через ДК важливе значення мають розроблені рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації НС у ППр через ДК. Рекомендується використання системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та контекстного підходів, а також дотримання загальнодидактичних принципів навчання. Необхідно забезпечувати у курсантів високий рівень мотивації до засвоєння знань про особливості локалізації НС у ППр через ДК; доцільно використовувати такі методи навчання, що дозволяють відпрацьовувати алгоритм дій при локалізації НС у ППр через ДК; розглядати НС у ППр через ДК *методом аналізу конкретних ситуацій*; використовувати професійні завдання та *ділові ігри* для формування компетенцій з прийняття рішень з локалізації НС; поглиблювати та закріплювати в курсантів теоретичні знання з локалізації НС у ППр через ДК шляхом використання можливостей стажування; розвивати *іншомовну комунікативну компетенцію* для вирішення НС вербальним шляхом.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми дослідження. Перспективними напрямками подальших розвідок є з'ясування особливостей розвитку професійної готовності до локалізації НС у ППр через ДК для досягнення високого рівня професіоналізму офіцерів ДПСУ; організація самоосвіти майбутніх офіцерів з питань діяльності з локалізації НС у ППр через ДК при ускладненні воєнно-політичної обстановки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Навчальні та навчально-методичні посібники

1. **Лемешко, О. В.** Реферування текстів за фахом: англійська мова : навчальний посібник / Л. С. Рабійчук, О. В. Лемешко, Д. В. Таушан та ін. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2017. – 99 с.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати

2. **Лемешко, О. В.** Сутність готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до вирішення нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон / Ольга Василівна Лемешко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки / голов. ред. О. В. Діденко. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. – № 2. – С. 154–163.

3. **Лемешко, О. В.** Сутність та зміст професійної готовності офіцерів-прикордонників до дій у нестандартних ситуаціях / Лемешко О. В. // Науковий огляд : наук. журн. / голов. ред. Башнянин Г. І. – К., 2016. – № 1(22). – С. 98–107.

4. **Лемешко, О. В.** Професійна компетентність як складова готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у

пунктах пропуску через державний кордон / О. В. Лемешко // Військова освіта : зб. наук. праць Нац. у-ту оборони України ім. І. Черняхівського / голов. ред. В. І. Осьодло. – К. : НУОУ, 2016. – № 1(33). – С. 179–184.

5. **Лемешко, О. В.** Причини виникнення нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон та їх класифікація / Ольга Лемешко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки / голов. ред. О. В. Діденко. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2016. – № 3(5). – С. 107–116.

6. **Лемешко, О. В.** Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон / Ольга Лемешко // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / голов. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ПП Мошак М. І., 2016. – Вип. 21. – С. 75–79.

7. **Lemeshko, O. V.** Ways to solve non-standard situations at check points across the state border / Lemeshko O. V. // Eurasian Academic Research Journal. Multilanguage science journal : Law, Public Administration, Economics / Editor-in-chief M. Stefanchuk. Non-governmental organization «Eurasian Social Sciences Association». – Yerevan, 2016. – № 5(05). – P. 135–141.

8. **Лемешко, О. В.** Підготовка військовослужбовців до участі в міжнародних миротворчих місіях організації об'єднаних націй / Ольга Лемешко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки / голов. ред. О. В. Діденко. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2016. – № 4(6). – С. 120–132.

9. **Лемешко, О. В.** Структура професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон [Електронний ресурс] / Ольга Лемешко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогіка : електрон. наук. фак. вид. / голов. ред. Діденко О. В. – 2017. – Вип. 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_1_11.

10. **Лемешко, О. В.** Модель формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон / Ольга Лемешко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки / голов. ред. О. В. Діденко. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. – № 1(8). – С. 148–159.

11. **Лемешко, О. В.** Обґрунтування педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон / О. В. Лемешко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : зб. наук. праць / редкол. : В. І. Шахов (гол.) та ін. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. – Випуск 50. – С. 88–92.

12. **Лемешко, О. В.** Методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування професійної готовності у майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску

через державний кордон / О. В. Лемешко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія» / редкол. : С. М. Ніколаєнко (відп. ред.) та ін. – К. : Міленіум, 2017. – Вип. 259. – С. 156–161.

13. **Лемешко, О. В.** Результати дослідно-експериментальної перевірки педагогічних умов щодо формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон / Ольга Лемешко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки / голов. ред. О. В. Діденко. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. – № 2(9). – С. 192–207.

Опубліковані праці апробаційного характеру

14. **Лемешко, О. В.** Проблеми формування військового професіонала / Лемешко О. В. // Спільні дії військових формувань держави: проблеми та перспективи : матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 10–11 вересня 2015 р.) / Військова академія. – Одеса, 2015. – С. 223–225.

15. **Лемешко, О. В.** Формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до вирішення нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон / Лемешко О. В. // Підготовка військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України: стан, проблемні питання та перспективи вдосконалення : матер. міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 16 грудня 2015 р.) / за заг. редакцією В. М. Телелима. – К. : ЦП «Компринт», 2015. – С. 35–37.

16. **Лемешко, О. В.** Сутність підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон / О. В. Лемешко // Роль та місце Державної прикордонної служби у становленні України як незалежної держави : тези Міжвід. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 8 червня 2016 р.) / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України. – Хмельницький, 2016. – С. 114–116.

17. **Лемешко, О. В.** Професійна компетентність офіцерів-прикордонників з локалізації нестандартних ситуацій: міжнародна співпраця / О. В. Лемешко // Загальні аспекти інноваційного розвитку освітньої галузі в контексті міжнародного співробітництва України. General Aspects of Innovation Development of Education in the Context of International Cooperation of Ukraine : матер. Міжн. наук.-практ. конф. (Миколаїв, 27–29 квітня 2016 р.) / редкол. : В. С. Шебанін та ін. – Миколаїв : МНАУ, 2016. – С. 71–74.

18. **Лемешко, О. В.** Критерії сформованості готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон / О. В. Лемешко // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : IX Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 08 гр. 2016 р.) / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України. – Хмельницький, 2016. – С. 453–454.

19. **Лемешко, О. В.** Психолого-педагогічний аспект професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон / Лемешко О. В. //

Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ : Міжн. наук.-тех. конф. (Львів, 18–20 травня 2016 р.) / Нац. акад. сухопутн. військ. – Львів, 2016. – С. 307.

20. **Лемешко, О. В.** Зарубежный опыт системы подготовки пограничников / Лемешко О. В. // Актуальные проблемы обеспечения пограничной безопасности : матер. Междунар. заочной науч.-практ. конф. (Минск, 22 февраля 2017 г.) / редкол. : А. Е. Виноградов [и др.]. – Минск : ГУО «ИПС РБ», 2017. – С. 273–275.

21. **Лемешко, О. В.** Педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон / Лемешко О. В. // Наукове забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України : матер. VIII наук.-практ. конф. (Харків, 30 березня 2017 р.) / Нац. академія Нац. гвардії України. – Харків, 2017. – С. 84–85.

22. **Лемешко, О. В.** Методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування професійної готовності з локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон у майбутніх офіцерів-прикордонників / Лемешко О. В. // Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ : Міжн. наук.-тех. конф. (Львів, 11–12 травня 2017 р.) / Нац. акад. сухопутн. військ. – Львів, 2017. – С. 316.

23. **Лемешко, О. В.** Сучасний досвід професійної підготовки прикордонників Словацької республіки та навчання іноземної мови для професійного спілкування / О. В. Лемешко // Міжнародний досвід навчального процесу у Сполучених Штатах Америки, країнах Європейського Союзу та Східного партнерства: правовий аспект : тези внутрішньовуз. метод. конф. (Хмельницький, 14 червня 2017 р.) / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України. – Хмельницький, 2017. – С. 138–140.

АНОТАЦІЇ

Лемешко О. В. Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2018.

Дисертацію присвячено дослідженню проблеми професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон. З'ясовано сутність поняття «професійна готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон» та його структуру як єдності особистісного, когнітивного та діяльнісного компонентів. Визначено критерії, показники і рівні сформованості професійної готовності курсантів до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску. У

дослідженні виявлено, обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон. Системне й комплексне впровадження педагогічних умов забезпечує розроблена модель. За результатами дослідження розроблено методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон.

Ключові слова: професійна готовність, локалізація нестандартних ситуацій, пункти пропуску через державний кордон, майбутні офіцери-прикордонники, нестандартні ситуації, педагогічні умови, курсанти.

Лемешко О. В. Формирование профессиональной готовности будущих офицеров-пограничников к локализации нестандартных ситуаций в пунктах пропуска через государственную границу. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, Хмельницкий, 2018.

Диссертация посвящена исследованию проблемы профессиональной готовности будущих офицеров-пограничников к локализации нестандартных ситуаций в пунктах пропуска через государственную границу. Выяснены сущность понятия «профессиональная готовность будущих офицеров-пограничников к локализации нестандартных ситуаций в пунктах пропуска через государственную границу» и его структуру как единство личностного, когнитивного и деятельностного компонентов. Определены критерии, показатели и уровни сформированности профессиональной готовности курсантов к локализации нестандартных ситуаций в пунктах пропуска через государственную границу. В исследовании выявлены, обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия формирования профессиональной готовности будущих офицеров-пограничников к локализации нестандартных ситуаций в пунктах пропуска через государственную границу. Системное и комплексное внедрение педагогических условий обеспечивает разработанная модель. По результатам исследования разработаны методические рекомендации научно-педагогическому составу по формированию профессиональной готовности будущих офицеров-пограничников к локализации нестандартных ситуаций в пунктах пропуска через государственную границу.

Ключевые слова: профессиональная готовность, локализация нестандартных ситуаций в пунктах пропуска через государственную границу, будущие офицеры-пограничники, нестандартные ситуации, педагогические условия, курсанты.

Lemeshko O. V. The Formation of Professional Readiness of the Future Border Guard Officers to Localization of Non-standard Situations at the Border Crossing Points Across the State Border. – Qualifying scientific work on the manuscript.

The thesis on gaining scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in Speciality 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – The National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, Khmelnytskyi, 2018.

The dissertation is devoted to the research of the problem of professional readiness of the future border guard officers to localization of nonstandard situations at the border crossing points across the State border. The analysis of the basic conceptual approaches to the problem has been carried out; the essence of the concept of «professional readiness of the future border guard officers to localization of nonstandard situations at border crossing points» and the formation of this structure, which consists of personal, cognitive and activity components have also been defined. The criteria, indicators and levels of professional readiness of the future border guard officers to localization of nonstandard situations have been defined. There have been defined major pedagogical conditions: development of motivation to learning of activity's algorithm of officials at border crossing points during localization of non-standard situations; enrichment of educational disciplines content with examples of non-standard situations taking into account systematic analysis of the State border situation; use of active learning methods for cadets training to take decisions for localization of non-standard situations; increase of the practice oriented educational activity of cadets and development of communication culture with foreign citizens. Comprehensive and complex implementation of these pedagogical conditions was provided and the model has been worked out. The methodological recommendations to scientific and pedagogical staff on the formation of professional readiness of the future border guard officers to localization nonstandard situations at border crossing points across the State border have been worked out.

Based on the analysis of pedagogical literature and empirical experience of training specialists there has been grounded the model of formation of professional readiness of the future border guard officers to localization of nonstandard situations at border crossing points. The application of the model of formation of professional readiness of the future border guard officers to localization of nonstandard situations at border crossing points across the State border has displayed the statistically reliable increasing of dynamics of formed level of professional readiness of the future border guard officers to localization of nonstandard situations at border crossing points.

Key words: professional readiness, localization of non-standard situations, border crossing points across the State border, future border guard officers, non-standard situations, pedagogical conditions, cadets.